

Стилизација односа сизерена и вазала у бугарштицама

Константин Ађанин

У раду се разматрају облици отменог понашања и опхођења између слуге и господара, сизерена и вазала, у бугарштицама. Скреће се пажња на важност феудално устројеног света у песмама и узајамну зависност митолошког и феудалног слоја. Издвајају се доминантне разлике спрам десетерачких песама. Проматрају се апелативна интонација исказа, фигуре исказа и комуникативни модели обраћања. Упућује се на до сада непримећени формулативни израз „од потребе“, у вези са служењем и извршавањем вазалске обавезе. На стилском плану анализирају се употреба лексике и њена етимологија. Указује се на повезаност придева „племенит“ и именица „племе“ и „племий“. Синтагма „племенита баштина“ представља се као спона са натписима на стећцима. Истиче се позиционираност господе за трпезом и полемише се о значењу придева „леп“. У идентитетско-културолошком кључу сагледава се семантика атрибута „рудокос“, приписаног Угрима. Прониче се у значењско језгро синтагме „земаљски господар“. Утврђује се законитост пресликавања односа слуга – господар са микроплана на однос вазал – сизерен на макроплану.

Кључне речи: бугарштице, епске народне песме, сизеренско-вазални односи, формулативност, стил.

Односи између историјске чињенице и епске стилизације, као и митског наслојавања опеваних догађаја и карактеризације јунака, спадају међу најкомплекснија питања поетике усменог епског певавања, како у десетерачкој/осмерачкој епици тако и када је реч о бугарштичком певању у прошлости. Валтазар Богишић је у свом чувеном предговору скоро до краја одбацио постојање уплива митолошких елемената у бугарштицама:

Скупљачи бугарштица, међу којима је било не мало људи свештеничкога реда, или људи стојећих под црковњач-

ким упливом, не само да не држаху да је вриједно записивати 'бабуштине', него да је управо *opus meritorum* настајавати, да ишчезну из народа чим прије. Услијед тога, да је баш и било тако званих митолошких бугарштица, разумије се, да записачи, особито свештеничкога чина, требало је да их већ по своме позиву и убуђењу оставе незаписанима (Богишић 1878/2003: 51).

Далеко од тога да све наше епске песме рефлектују пуке историјске факте. Отуда и мноштво анахронизама у њима. Милош Обилић и Секула Бановић јесу епске фигуре на чијим се ликовима понајбоље осећа супротстављеност митских и феудалних импликација: „Међу митолошким елементима у бугарштицама највише пажње привлаче претварање Секуле Бановића у змију у кругу песама о Другом косовском боју“ (Сувајдић 2014: 252). Почетак песме *Орао се вијаше* „кодира њено значење, крај пак има сижејно-митолошку функцију“ (Исто: 91). Међутим, „ханџаром у срце живо“ Милош Обилић у бугарштичкој традицији извршава витешки завет (Исто: 101). Феудални тоналитет осетан је и на нивоу стилско-изражајних средстава:

Особен вид реализације поетске метафоре смрти у бугарштицама изражен је стереотипном представом умирања као чињења неверства земаљском господару и ступања у службу оностраног врховног космичког законодавца – бога истинога. Овај мотив је најчешће повезан са, такође стандардним, мотивом о заветним порукама јунака на самрти којима се задовољава витешки кодекс (Исто: 120).

У песми *Кад је погинуо кнез Лазар и Милош Обилић на Косову*, жеља Милоша Обилића да буде сахрањен испод царевих ногу и то што је кнез Лазар укопан уз цареву десну руку јесу пресудни моменти за илустрацију живе феудалне традиције хијерархијске подређености која влада између господара и слугу, сизерена и вазала.

Вазални однос према сизерену није само у вези са бугарштицама. Песме из *Ерлангенског рукописа* и Вукових збирки у различитом интензитету приказују блискост између Марка Краљевића и турског султана. Од тога ни бугарштице не одступају, али се од обе групе песама разликују по статусу и понашању Марка Краљевића. Док десетерачке песме настоје да преосмисле Марков вазални положај његовим пркошењем Турцима и султану, бугарштице се више окрећу феудалној стилизацији односа између вазала и сизерена (Делић 2011: 521). У десетерачким песмама између Марка и султана успостављен је вештачки однос посинак – поочим, „што је резултат процеса иманентног животу усмене епике“ (Пешикан-Љуштановић 2002: 134, 208):

Док бугарштице на поменути релацију пројектују вишеструко виђење друштвене хијерархије и етикеције, песме испеване у десетерцу реалније сагледавају Маркову историјску позицију (принудно служење турском султану), рефлектујући, при том, и позицију колектива који је био у непосреднијем контакту са турским завојевачем и вековима му пружао отпор (Делић 2011: 522).

Валтазар Богишић је посебно истакао „неке форме учтивости“, попут клањања и отклањања: „То је клањање и одклањање особито у срастању женских тако неопходно, да у томе ни најфиније западно витештво није скрупулозније од наших бугарштица“ (Богишић 1878/2003: 86) или пак епитета „врли“, који бугарштицама дају специфичан, отмено-феудални, витешки тон. Ове форме је Ненад Љубинковић у својој полемичкој студији о „песмама дугог стиха“ с правом проблематизовао, сврставши их у опште карактеристике усмене епске стилизације, а не у спецификум бугарштичког певања (в. Љубинковић 2010: 9–120). Враћајући се на изходишне Богишићеве тезе, сматрамо да је у бугарштицама феудални тон знатно веродостојније испољен у епској стилизацији односа слуга – господар него у формама „клањања и отклањања“.

У десетерачкој епизи „старијих времена“ слуге су присутније неголи у песмама „средњих“ или „новијих“ времена, „што указује на чињеницу да је дати слој епског певања задржао везу с друштвеним контекстом из којег је поникао“ (Делић 2011: 523). Слуга у десетерачким песмама углавном није именован или носи типско име (Ваистина, Голубан, Милован итд.):

У песми дугога стиха задржано је име Оливер, а у десетерцу је исто име преведено са 'Ваистина', и то првенствено због другог дела 'вего', истинит, истина, оног имена а на основу, истина, неисправне етимологије, али етимологије која је могла постојати и која је у средњем веку заиста и постојала (Орхановић 1933: 199).

Слуга не учествује довољно у епској радњи, јер је усредсређен на обављање споредних послова и радикално је издвојен од властеле: „у песмама дугог стиха он је пре нека врста младог витеза, статусно и даље подређеног, али социјално ближег свом *господару*“ (Делић 2011: 523). Бугарштице у вези са служењем сизерену васпостављају један доследно спроведен формулативни израз – „од потребе“:

- Дођи, слуго, до мене, ере си ми **од потребе**,
Краљевићу Марко! (Богишић, бр. 7, стих 6);
- Ово, брате, ја идем ка Ђурђевићу Смедереву,
Он је мени Угрин Јанка у тамницу поставио,
Који га је **у потреби** доста пута помилов’о
(Богишић, бр. 10, стих 51–53);
- Мени н’јесу **од потребе** твоји млади Пољичани.
(Богишић, бр. 13, стих 9)

Потреба о којој се говори у бугарштицама јесте потреба вршења вазалне обавезе одласка у рат на страни сизерена. Задржимо се још мало на формулативности. У песми *Марко Краљевић и Миња Костуранин* (Богишић, бр. 7), из које је наведен први пример, срећемо и следеће стихове:

- Дођи, слуго, до мене, ере си ми **од потребе**,
Ере ми ћу војевати л’јепом арапском земљицом,
Слуго, добро моје!
- Пак ми пођи, мој сину, у цара у честитого,
Сину добро моје!

Материно обраћање Марку исказом „сину добро моје“ у припевном прилошку може се поистоветити са изразом „сину, благо моје“, али сизереново обраћање Марку има двојаку апелативну интонацију. Господарево „слуго, добро моје“ могло би да значи и да је слуга заиста његово „материјално добро“, нешто чиме он располаже.

За разлику од десетерачких песама, у којима је пажња колектива фокусирана на јунаштво као епску категорију по себи, бугарштице суптилније наглашавају још и господство јунака (Делић 2011: 526). Тако у песми *Како краљ будимски помири Јелу баницу са својијем мужем Бартолом баном* (Богишић, бр. 34) будимски краљ поручује Бартолу:

- То ли се не помириш са Јелицом љуби твојом,
Драга слуго,
Да те хоћу, Бартоло, **из господства изагнати.** (стих 60–62)

Ако слуга и јесте материјално добро господарево, овде тај ниво његове подређености није у првом плану. Примаран је духовно-емотивни план – слуга је „драги слуга“, неко близак господару, њему наклоњени витез, и обратно, те се израз „из господства изагнати“ схвата као претња у молбеном тону. Он антиципира срдачан гест при ословљавању у

припевном прилошку, као још један доказ у прилог тези о одбацивању „бесадржајности садржаја“ припевног прилошка. Етимологија речи племић као да на овом месту проговара у свом најбољем светлу: племић је, у основи, племенит човек:¹

Однос вазала и сизерена опева се као однос млађег и старијег сродника, посинка и поочима, храњеника и хранитеља, кума и кумчета, мада може бити и одраз архаичне митске представе о космосу рођеном из хијерогамије брачним и сродничким везама као основном виду уређења социјалног космоса (Пешикан-Љуштановић 2017: 243).

Иако је, нема сумње, Вукова издаја стожерни конституент косовске епске легенде, у стиховима прве бугарштице из Богишићеве збирке „чини се да је његов подједнако велики преступ срамоћење Лазара прид господом“ (Делић 2011: 519). Одсудни, одређујући тренутак по жењидбу деспота Стефана Лазаревића у песми *Деспот Стјепан Лазаревић и Сибињка дјевојка*, родитељи Сибињанин Јанка (Богишић, бр. 8) јесте већање угарске господе, племића и витезова. Зато је и њихов збор племенити, поред осталог:

Племенити збор збораху св'јетла сибињска господа,
Млади Сибињани,
Они в'јеће в'јећаху у Сибињу бијелом граду.
Ту ми бјеше дошетао Стјепане Лазаровићу,
Лазаровић јунак.
Божју ми их помоћ тој господи називаше,
Сва ти му се господа на ножице подигоше,
Доброне јунаку. (стих 1–8)

¹ У *Етимолојском рјечнику хрватскога или српскога језика* Петра Скока, друга књига, стоји: „pleme, gen. –ena n, pl. Plemena (Vuk) = plemen (upor. Kamen, Mikalja, Zoranie), sveslav. I praslav. Pleme, gen. –ene, bez paralele u baltičkoj grupi i u drugim ie., (данас *stegnuto značenje*) gens, tribus. Prvobitno se značenje *Grossfamilie*, која потјече од праоца очувало у Crnoj Gori: plemena su Cetinje, Njeguši, Cekliči, Bjelice, Cuce, Ozrinići itd. Značenje *Grosfamilie* potvrđeno je g. 1447: *prokuraturi ... oda v'sih četirih' kolen' plemena nebluškoga* (Šurmin 69). Izvedenice se prave od dviju osnova: *plem-*, која има feudalno značenje *član socijalno višeg privilegiranog društva*, *plemen-*, која је uz feudalno značenje razvila i psihološko *viša moralna kvaliteta*, као i lat. *nobilis, gentilis* u francuskom. Kraća osnova *plem-* nastala je haplogijom kao i u *vrem-* (*staroveremski* pored *vremenski, plam*, pored *plamen, kam* pored *kamen*). Semantičko razlikovanje razvilo se iu feudalnog pejorativnog gledanja, kao na zapadu *rusticus* prema *gens, gentilis* > fr. *rustre* prema *gentil (gentilhomme = engl. gentleman)*“, наведено према Skok 1972.

Навели смо ове стихове јер мало који почетак неке бугарштице пружа тако широку палету дворско-витешких израза племенитости и достојанства у понашању и поступању. Није довољно да певач збор означи као племенит, већ се још два пута скреће пажња на њега употребом парегменона, фигуре исказа, „збор збораху, в’јеће в’јећаху“. Деспот Стефан Лазаревић поздравља угарску господу (и они му отпоздрављају) поклањајући се дизањем „на ножице“. Деминутивом се маркирају лакоћа и спремност да се намерава гест изведе с осећањем лежерности и урођене витешко-феудалне усрдности. Следе знакови-те партије хијерархијског позиционирања витезова за трпезом, где се гиздава Сибињка девојка показује и доказује достојном витеза за кога полази. Она приправља „лијепу госпоцку вечеру“ (два пута потцртано), те „витезове посади, ће којему мјесто бјеше“. И деспотица Јерина, у пемси *Јерина жена Ђурђа деспота, њезина братаница и Дамјан Шајновић* (Богишић, бр. 11), у намери да уда своју братаницу, приправља „објед госпоцки“, дозивајући „л’јепе банове“. Кад се жени „Секуло сестричић“, његовој невести ће њен брат, краљ угарски, изнети захтев да спреми „л’јепе господске“ дарове, јер просци иду у „господске огледе, господа банови у господску трпезу“.

Још је Алојз Шмаус у извршним студијама о стилу и језику песме у бугарштицама упутио на значење придева леп, указујући на *decens*, а не *pulcher* (Шмаус 2011: 250). Српски јунаци у бугарштицама немало пута се атрибуирају као слуге угарског краља или турског цара. Њихова улога је, међутим, ретко у трпљењу наметнуте воље осионог господара. Етикетање слуге у песмама дугог стиха не односи се на пониженог и потлаченог послушника и покорника, што уосталом и није ексклузивно за бугарштице, већ карактерише целу српску епiku. Напротив, путања слугиног делања је диктирана феудалном устројеношћу задатих племенитих облика понашања у друштву:

Тако је, рецимо, у песмама Богишићевог зборника Змај Огњени Вук, унук Ђурђа Бранковића, један од последњих српских деспота и, можда, носилац ордена змаја, дакле, признати ратник и племић, по правилу означен као слуга. Чак се и војвода Јанко, кључна фигура бугарштичке епике, местимично јавља као слуга краља Владислава (Делић 2011: 523).

Мада змајевитост Вука Гргуревића начелно почива на архаичним митским наслагама,² не треба искључити ни његову овенчаност орде-ном змаја или пак породичну везу са деспотом Стефаном Лазаревићем,

² О томе в. Перић 2008.

несумњивим репрезентом Реда Змаја, те се Вукова змајевитост да схватити и као последица традицијски преиначених витешко-феудалних импликација. Деспотовина је била тампон зона и двоструки вазал Османског царства и Угарске (Пешикан-Љуштановић 2017: 242).

Господа и господари су пароними. Господа је угарска, племенита, витешка и феудално обојена. Господарима се служи без противљења, без остатка, такође, у духу феудалне потчињености, једино што господар, за разлику од господе, често користи своју ауторитарну функцију и наредбодавне ингеренције како би подстицао на послушност.

Натписи на стећцима често садрже формулације типа „легао на својој земљи на племенитој, на баштини, на племенитој баштини“ (Сувајдић 2005: 186). Поменута баштина заправо је неразлучива спојница са бугарштицама у погледу односа сизерена и вазала. У песми *Барбара, сестра краља босанскога, краљ угарски и деспот Вук* (Богишић, бр. 12) будимски краљ као сизерен помаже своме вазалу Вуку Гргуревићу да се ожени:

– Остани се, дивојко, од убога сиромаша,
Барбаро дивојко,
Који јунак не има куће своје ни баштине,
Ер је њему краљ уз’о куће своје и баштине,
Тај будимски краљу.
Таде ти ми на ноге краљ будимски устануо:
– Муче, слуго, мој Вуче, ништа ми се не припада,
Мој деспоте Вуче,
Даћу теби, слуго Вуче, очине баштине твоје,
Јоште ти ћу од мојијех добар дио учинити,
Мој деспоте Вуче,
Нег ми узми за љубовцу Барбару младу дивојку. (стих 72–84)

Будимски краљ Вука ословаљава „слугом“, али и „деспотом Вуком“. То значи да му се будимски краљ обраћа као себи равном у владарском смислу, именујући га титулом коју он заиста и носи. Чињеница да се Вуку додатно приписује и именица слуга сугерише висок степен важности слуге у ступњевитом поретку односа међу племићима. Слуга је, како смо рекли раније, нека врста младог витеза (Делић 2011: 523); њему његов сизерен не даје само део који по наследству припада, већ је спреман и да се одрекне доброг дела свога имања како би што боље оженио Вука. Стихови се чине као доста ваљан пример да се установи *племенитост* баштине. Она је племенита јер по крви одвајкада припада племићима и витезовима, али је таква још и стога што је на племенит

начин дата. Тако витез, био он сизерен или вазал, оправдава племенитост својих предака и потврђује своју племенитост личним потезом и лојалношћу, коју Вук показује спремношћу да „одм’јени од бојна копља“ свога краља, када му је „од потребе“:

– Дје си, Вуче Огњени, моја перена стр’јелице?
 Дје сам с тобом стр’јелио свуд сам добро устр’јелио.
 (...)

 Брзо к мени долетни ка бијелу Бечу граду!
 Да ме, слуго, одм’јениш од мојега бојна копља.
 (Богишић, бр. 15, стих 4–5, 12–13)

Само једном је јунаку допуштено да се оглуши о вазалску дужност и превари „земаљског господара“ (синтагма изведена из следећег израза: „драго мени поздрави земљи мога господара“). То је тренутак када је стасао за дворидбу космичког, небеског господара, бога истинога, бога великога, бога видовнога:

– Вјерно сам те дворио од дјетета малахнога,
 Од дјетета малахнога до јунака великога,
 И н’јесам ти издаје никадара учинио,
 Ма ћу теби садара ја издају учинити,
 Ер ћу поћи дворити побољега господара,
 Побољега, св’јетли краљу, и од мене и од тебе.
 (Богишић, бр. 16, стих 78–83)

„Побољем господару“ – Богу великоме – дарују се коњи који се као подушна жртва одводе у „клисуру камениту“ (Пешикан-Љуштановић 2015: 34). Реч је о још једном облику реализације поетске метафоре смрти, али овога пута не више као свадбе, већ службе сизерену који је своје вазалу подарио земни живот и тиме га обавезао на послушност. У том случају, „коњ добри“ и оружје се враћају сизерену, о чему сведочи и 48. члан Законика цара Душана (Радојчић 1960: 102, Пешикан-Љуштановић 2017: 250).

Сцена на којој би, како је то Богишић знао рећи, нашим бугарштицама могло позавидети и најскрупулосније западноевропско витештво (Богишић 1878/2003: 87) потиче из песме бр. 27 Богишићевог зборника. Од „тужног сужња, сужња неборе“, његов сизерен, „господар драги“, угарски краљ, очекује истину: да му Јанко каже боје ли се њега Турци. На Јанков одговор да Турци не осећају бојазан од Јанка, краљ потегне оштру сабљу на Јанкову русу главу, на шта Јанко потегне бритку сабљу

на краљеву русу главу. Могући конфликт спречила је господа, „Угри и банови“. Везник „и“ уноси занимљив симболички обрт. Није ретко да се у припевном прилошку јаве „господа банови, Угри банови“, али везник „и“ уноси дисјункцију. Имплицитно, постоје банови који нису Угри, а не обратно. Угри, Угричићи, атрибуирани су у бугарштицама, готово по правилу, као „рудокоси“.³ Дакле, глава рудокосих Угричића је рудокоса глава. Потенцијалном елизијом глава постаје ру(доко)са глава. Јанко и угарски краљ потежу на русу главу противника, ударајући тако на угарско господство. Дивљења је достојан поступак „краљице славне госпође“ која, одиста, у духу најплеменитије традиције витештва, скочивши и ухвативши Јанкова коња, стане да га преклиње:

– Немој, Јанко војвода, за Бога за великога,
 Мој Угрине Јанко,
 Немој ми се дати зелену Отмановићу,
 Опет ће се краљ угарски на тебе смиловати,
 Мој војвода Јанко,
 Он ће теби подати л’јепе земље и градове.
 (Богишић, бр. 27, 37-42)

Јанко је јунак о кога се отимају две традиције, угарска и српска. Но, краљичино обраћање са *Угрин Јанко* и *Мој војвода Јанко*, као и атаковање на рудокосе, русе главе, сигнализира могуће Јанково изневеравања вазалних обавеза према угарском краљу и одбегнуће турскоме цару, коме би се служило као сизерену. Јанко се полакомио јер је турски султан „на асприце“ куповао његово вазалство. Такав гест не би био у складу са витешким кодексом феудално уређеног света средњовековне хришћанске Европе. Третирао би се не само као издаја суверена и сизерена, већ као чин перфидног гажења племенитости у вазалу – витезу, те не чуди што управо сизеренова жена заглађује ситуацију. Друго је питање шта све такав гест имплицира унутар културолошког круга којем припадају певач и заједница из које песма потиче, јер ради се о перспек-

³ А) Посреди је двозначност, где рудокос може имати значење ‘рићокос’, али и ‘кудраве косе’, или обоје. За оба значења, в. rud1 и rud2 у Skok 1973: 1) „rud1, f. Ruda (Vuk), ie., baltoslav., sveslav. I praslav. Pridjev, ‘rd, crven, crvenkast’; 2) rúd2, f rúda, određeno rudi (Dubrovnik, Perast, uz kosa, vuna, vlasi, glava, čelo, perčin, u metafori ‘zemlja brežuljasta’), praslav. *гоаѡ, ‘kudrav’ = rúd (Kosmet) ‘rastresit, nezamršen, mek (vuna, pogača)’. Poimeničen ruda f (Vuk) ‘1° česta i kovrčasta vuna protivno reha, v.) (...). Poimeničenja na -ъс > -ac rudac, gen. ruča’ 1° čovjek rudest“.

Б) В. под rus1 код Skok 1973: „U pravom je značenju kao prvi element u složenici rusobradac, gen. -aca, od sintagme rusa brada ‘crvene brade’. (...) Postanjem je od istog ie. korijena od kojeg i ruda, rumen“.

тиви заједнице уроњене у специфичне културолошко-историјске датости граничне зоне међуцивилизацијског сукоба. Витешка част је била на замашном испиту. Пред сличном ситуацијом као Сибињанин Јанко нашао се и Миклош Зрињски, који није хтео преварити свога сизерена упркос упорним притисцима Мехмед-баше Бегљербега да ће га „чести-та на Крајини учинити“:

– Јере сам се ја овако славном краљу завјетов’о;
Да му нећу (ја) невјере до мо’е главе учинити,
Мому господару,
Јере би ми (он) два сина злом(е) смрти уморио,
Које му сам бан Миклауш у закладу оставио,
Краљу угарскому. (Богишић, бр. 36, стих 45–50)

Веза сизерена и вазала не установљава се само онамо где једна страна у рату мора искључиво испуњавати своју дужност ратовања на страни поглавара коме се на то обавезала. Релација слуга – господар, ма и она историјски и поетички најнезнатнија, јесте слика, одраз у малом, витешки кодиране профилизације сизерена и вазала на макроплану историјско-поетичке задатости: „Однос вазала и сизерена помера се са односа који се заснива на социјалној хијерархији ка специфичном породичном односу, заснованом или на крвном сродству или на сродству по избору“ (Пешикан-Љуштановић 2002: 134). Ово потврђују и наша запажања базирана на анализи језичко-формулативних и мотивских елемената присутних у бугарштицама, која указују на вишеслојност и сложеност уочених културолошких и идејних концепата који се тичу сизерена и вазала. У првоме реду реч је о полисемичним значењским наслагама иманентним лексеми племенит (племе, саплеменик, племенита рода, племените нарави), потом о двозначности односа рефлектованог спрам паронима господа и господар, све до динамичних односа који излазе из оквира културно-феудалних историјских датости и залазе у сферу индивидуалних афинитета и личних идентитетских избора.

Библиографија

- Богишић, В. (1878/2003). *Народне пјесме из старијих, највише приморских записа*. 2. преснимљено издање. Горњи Милановац: ЛИО.
- Делић, Л. (2011). Особености бугарштица: рефлекс витешке етике и етикеције. У: Бренеселовић, Л. (ур.), *Споменица Валтазара Богишића*, књ. 2, Београд: Службени гласник, 513–532.
- Љубинковић, Н. (2010). *Трагања и одговори. Студије из народне књижевности и фолклора I*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Орхановић, С. М. (1933). Два прилога познавању старе српске поезије. *Јужнословенски филолог*, XII, 199–204.
- Перић, Д. (2008). *Териоморфни јунаци словенске епике*. Београд: Београдска књига.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2002). *Змај Огњени Вук – мит, историја, песма*. Нови Сад: Матица српска.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2015). Песма од истине, Предговор, у: Пешикан-Љуштановић, Љ. (ур.). *Епске народне песме*, Десет векова српске књижевности, шесто коло, књ. 8. Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 9–36.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2017). Смрт деспота Вука. Људска смрт змајевитог јунака. У: Делић, Л., Детелић, М. и Пешикан-Љуштановић, Љ., *Главит јунак и остала господа. Анализе народних песама*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 251–253.
- Радојчић, Н. (1960). *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354*. Острогорски, Г. (ур.). Београд: Академија – Научно дело.
- Сувајџић, Б. (2005). *Јунаци и маске*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије – Чигоја штампа.
- Сувајџић, Б. (2014). *Орао се вијаше*. Ниш – Филозофски факултет; Београд – Филолошки факултет.
- Шмаус, А. (2011). *Студије о јужнословенској народној епици*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Skok, P. (1972, 1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knj. 2–3. Deanović, M., Jonke, Lj. (ur.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Stylization of the Relationship between Suzerains and Vassals in *Bugaršticas*

Konstantin Adanin

Summary

The paper discusses the forms of decorous conduct and manners of etiquette between servants and masters, suzerains and vassals in *bugaršticas*. Attention is drawn to the reflection of the feudal world in the poems and the mutual dependence of mythological and feudal layers. *Bugaršticas* feature some dominant differences in comparison to decasyllabic poems. The appellative intonation of statements, figures of speech and communicative models of address are observed. The so-far unnoticed formulaic expression *od potrebe* ('of need'), in connection with serving and fulfilling vassal obligations is also put under the spotlight. At the stylistic level, the usage of various lexemes and their etymologies are analyzed. The connection between the adjective *plemenit* ('noble') and nouns *plemić* ('nobleman') and *pleme* ('tribe') is indicated. The formulaic phrase *plemenita baština* ('noble heritage') is presented as a link with the inscriptions on *stećci* (medieval tombstones). The positioning of gentlemen at the table is emphasized and the meaning of the adjective *lep* (lit. 'beautiful,' with the meaning of 'decent') is discussed. In the identity-integrity key, the semantics of the attribute *rudokos* ('redhead'), attributed to the Ugrians, is analyzed. The semantic core of the meaning of the phrase *zemaljski gospodar* ('earthly master') is reached.

Keywords: suzerain, vassal, servant, master, feudalism, style, bugarštice.

Константин Ађанин / Konstantin Adanin
Универзитет у Београду, Филолошки факултет/
University of Belgrade, Faculty of Philology
E-mail: adjaninkonstantin@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0001-4114-695X>

Примљено/Received: 11. 06. 2023.
Прихваћено/Accepted: 22. 10. 2023.